

ВСТУП

§ 1. Що вивчає географія материків і океанів

Пригадайте: 1. Що вивчає наука *географія*? 2. Чому географію називають однією з найдавніших і завжди молодою наукою про Землю?

Материки й океани як об'єкти вивчення регіональної географії. На фізичній карті світу ми бачимо різної форми, різних розмірів і конфігурацій великі площі суходолу. Це — материки, що омиваються водами Світового океану.

- Назвіть і покажіть на фізичній карті світу материки й океани.

У курсі «Материки та океани» ви будете вивчати природу нашої планети в цілому, її материки й океани, країни та народи, їхні звичаї, традиції, господарство, побут і дозвілля. Вам стане зрозумілим, коли і як заселялися материки й острови, які народи й етноси там мешкають. На сторінках підручника ви знайдете відповіді на багато запитань.

Ви дізнаєтеся, як відкривали й освоювали різні куточки планети, який рельєф материків і дна океану, де й чому клімат вологий чи сухий, чому утворилися пустелі та великі масиви лісів, що таке природні комплекси, які закономірності їх розміщення, як використовуються природні ресурси, якими видами господарської діяльності займаються люди. Інформація про Світовий океан дасть змогу краще зрозуміти його роль у формуванні особливостей природи материків і в розвитку господарства населення Землі.

Одночасно ви будете вчитися працювати з різними географічними картами, таблицями, схемами, діаграмами й іншими джерелами знань.

Природа та людина тісно взаємопов'язані. Під впливом господарської діяльності населення відбуваються зміни в різних куточках планети, і не тільки на материках, а й на дні морів і океанів. Ці зміни часто погіршують стан природи, зменшують її багатства, є несприятливими для життя людини, її здоров'я та відпочинку. Тому так важливо знати та зрозуміти всі процеси, що відбуваються на Землі.

Географічні знання необхідні й для того, щоб передбачити та спрогнозувати наслідки діяльності людини, її впливу на природу.

Співвідношення та розподіл на Землі материків і океанів. Поверхня всієї земної кулі становить 510,2 млн км². Ви вже знаєте, що на земній кулі виокремлюють материки й океани.

Материки (континенти) — це великі ділянки суходолу, які омиваються водою. На планеті Земля є шість материків, або континентів: *Євразія, Африка, Північна Америка, Південна Америка, Антарктида, Австралія* (табл. 1). Острови, які розташовані біля материків і колись були їх частиною, називають *материковими*.

Таблиця 1

Материки та їх площі

Материк	Площа суходолу, млн км ²	Довжина берегової лінії (без островів), тис. км
Євразія	53,4	100,0
Африка	30,3	30,5
Північна Америка	24,2	60,0
Південна Америка	18,3	26,0
Антарктида	14,0	30,0
Австралія	7,6	19,7

Площа материків разом з островами становить 149,1 млн км², що дорівнює 29 % усієї поверхні планети.

Більша частина поверхні Землі зайнята океанами, які з'єднуються між собою й утворюють **Світовий океан**. Його площа становить 361,1 млн км², або 71 % усієї поверхні Землі. Світовий океан поділяють на *Тихий, Атлантичний, Індійський і Північний Льодовитий океани*. В океанах є багато вулканічних і коралових островів.

На нашій планеті виокремлюють шість частин світу: *Європа, Азія, Африка, Америка, Австралія та Антарктида*. Материк Євразія складається з двох частин світу — Європи й Азії, а два материки — Північна й Південна Америка — уважаються однією частиною світу — Америкою. До відповідних частин світу належать і всі прилеглі острови.

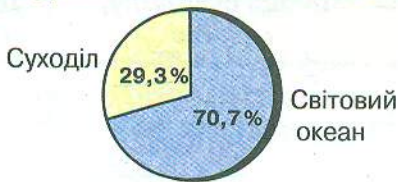
Материки й океани є найбільшими природними комплексами в межах географічної оболонки Землі. Природа кожного з них відрізняється від інших. А природні процеси та явища, що відбуваються на їх поверхні, впливають на всю природу цього природного комплексу. Географічна оболонка нашої планети розвивається цілісно й ритмічно, за своїми законами.

У географічному положенні материків і океанів, їх взаємному співвідношенні й обрисах берегової лінії встановлено певні закономірності.

Материки й океани за своїм положенням є антиподами: Північний Льодовитий океан розташований навпроти Антарктиди, Африка з Європою — навпроти Тихого океану, північні материки — навпроти океанічної Південної півкулі, Індійський океан — навпроти Північної Америки, Австралія — навпроти Північної Атлантики. Лише Південна Америка своїм антиподом має суходіл Південно-Східної Азії.

Більшу частину Північної півкулі займає суходіл, для Південної півкулі характерна океанічність (мал. 1). Антиподність материків і океанів забезпечує рівновагу планети в умовах її обертання.

СПІВВІДНОШЕННЯ ПЛОЩІ СУХОДОЛУ ТА СВІТОВОГО ОКЕАНУ

РОЗПОДІЛ ПЛОЩІ СУХОДОЛУ ЗА МАТЕРИКАМИ

РОЗПОДІЛ ВОД СВІТОВОГО ОКЕАНУ

Мал. 1. Співвідношення й розподіл площ суходолу та Світового океану

Запитання та завдання

1. Назвіть, користуючись картою, які материки й океани перетинає екватор, які — початковий меридіан, а які — меридіан 60° зх. д.
2. На якому материку розташована держава Україна?
3. Покажіть на фізичній карті світу материки, які розміщені тільки в Північній півкулі, у Південній і в обох півкулях.

Працюємо з картою та атласом

Знайдіть на фізичній карті світу материки, океани, великі острови та півострови. Нанесіть їх на контурну карту.

Сторінка дослідника

Дослідіть, у якій послідовності були відкриті материки, використовуючи різноманітні джерела інформації.

Цікавий факт

Одним із перших, хто залишив відомості про погодні умови узбережжя Антарктиди, був учасник кругосвітньої експедиції Беллінсгаузена–Лазарева (1819–1821) професор Казанського університету **І. Симонов**. Він описав низькі температури повітря, високу вологість, часті бурі, що за своєю інтенсивністю перевищували все до того бачене й пережите учасниками експедиції. Перші відомості про літні погодні умови внутрішніх районів Антарктиди зафіксували Р. Амундсен і Р. Скотт (1911–1912). Вони також указували на нечувані морози (-50°C), часті хуртовини й сильні вітри.

Іван Симонов

Антарктида влітку

§ 2. Джерела географічної інформації про материки й океани

Пригадайте: 1. Які ви знаєте джерела географічної інформації? 2. Якими джерелами інформації вам доводилося користуватися?

Джерела вивчення й дослідження материків і океанів. Знання про Землю, її природу, населення та його господарську діяльність накопичувалися протягом тисячоліть. Завдяки дослідженням багатьох сміливих мандрівників і вчених-географів поступово виникла загальна картина сучасного світу. Учені створювали енциклопедії, довідники, підручники, складали карти, відкривали нові землі, розповідали про життя народів світу.

Первинну географічну інформацію збирали за допомогою основних методів дослідження — *спостереження та вимірювання*. Цими методами